

De eco

JOS LAMMERS

Wat hebben stadspuin, wilde rozen en de chaostheorie met elkaar te maken? Dat wordt zichtbaar in Friesland, waar een 'eco-kathedraal' groeit. Het vervolgverhaal van kunstenaar en filosoof Louis G. le Roy.

MATT DINGS

Je zou bijna schrijven dat het hier stil is. Maar werkelijk stil is het niet, de lucht is vol geluiden. Er wordt druk gegonsd. Er zoekt iets. Er ruist van alles. Verderop wordt meerstemmig gefloten. Allemaal niks voor verslaggevers, maar aangenaam is het wel, zo'n zacht gezang in het groen. De zon brandt, je wordt loom, je wordt ook een beetje lyrisch, je schraapt dat zacht gezang in het groen en maakt er een gesmoord koor in het zondoorstoofde lover van, het is wel een dag voor het hoge woord — en juist dan zwelt er een donker gegrom aan. Een vrachtwagen. Een grommende vrachtwagen komt achteruit over het bospad aanrijden. Aan het einde van de weg stopt hij. De laadbak gaat omhoog. Met een lawaai dat als een vloek door de stilte schreeuwt, daverd een lading puin op de grond.

„Zo gaat dat nou twee, drie keer per week,” zegt Louis le Roy, „en dat al acht jaar lang.”

Louis Guillaume le Roy: de naam klinkt naar Franse chic, maar

de eigenaar woont gewoon in Friesland, en van deftigheid heeft hij geen last.

„Le Roy...” peinsde een collega, „...had die niet iets met wilde tuinen?” Dat klopte. Begin jaren zeventig haalde de 'wilde tuinman van Oranjewoud' een brede pers met zijn theorie dat men tuinen en braakliggende gronden maar het beste gestructureerd kon laten verwilderen. Zijn eigen achtertuin en door hem onder handen genomen groenvoorzieningen in Heerenveen, Eindhoven en Leeuwarden lichtten de filosofie toe. Eerst had hij met bouwpuin reliëf in de gebieden gebracht, toen had hij gezaaid en geplant en vervolgens had hij zich teruggetrokken. Waarna het puin al snel onder het groen was verdwenen en de terreinen zich bleken te ontwikkelen tot rijke natuurgebieden. De resultaten waren overtuigend genoeg om Le Roy een volle spreekbeurtenagenda te bezorgen.

Het zou het verhaal kunnen zijn van een tuinarchitect met een neus voor marketing. Maar Le Roy is tuinarchitect noch marketeer, hij is beeldend kunstenaar en filosoof. Hij ziet zijn natuurobjecten als een groen soort barok. Met zijn landschappelijke experimenten wil hij aantonen dat natuurlijke complexiteit superieur is aan eenvoud en monocultuur. Eenvoudiger gezegd: dat rijkdom aardiger is dan armoede.

Zijn mooiste illustratie bij die stelling is te vinden in het Friese Mildam. Zo'n dertig jaar geleden kocht hij daar een overbemest kaal weiland met een plukje produktiebos. Het was, zegt hij, een cultuursteppe die een beangstigende eenvoud vertoonde. Hij plante en zaaide er in het wilde weg, bouwde eigenhandig een atelier, liet de fundering van een afgebroken gevangenis storten, strooide daar weer wat planten en zaden tussendoor en wachtte af.

In 1980 zocht De Tijd hem op. Zijn cultuursteppe was toen al

teect

De ecotect

uitgegroeid tot een enthousiast bos. Le Roy praatte zich schor. Dat hij niet als een mysticus in juten kleding Latijnse plantennamen liep te prevelen. Dat hij een nuchtere kerel was die alleen wat tegenwicht wilde bieden aan de heersende cultuur van functionaliteit en zakelijk belang. Dat hij niks had tegen de stad van staal en steen, maar dat hij die stad rijker wilde maken, met hondsdrif en wilde roos en natuurlijke dynamiek.

„Meneer Beelaerts,” schreef De Tijd, „geef die man een polder.” (Jhr. Beelaerts van Blokland was toen minister van ruimtelijke ordening.)

Vier jaar geleden bezocht het blad hem opnieuw — Le Roys verhaal is een vervolgverhaal. Dat van die polder, dat was er niet van gekomen; intussen was hij op zijn land met het stratemakersafval van Heerenveen een eco-kathedraal aan het bouwen.

En nu rijdt de zoveelste vrachtwagen het Mildammer terrein op. Twaalfduizend ton puin is al verwerkt: omgevormd tot terrassen, torens en wallen, een mysterieus en intrigerend parklandschap.

Mijnheer Alders! Mijnheer Alders! Geef die man een polder!

„Zo gaat dat nou twee, drie keer per week,” zegt Louis le Roy, „en dat al acht jaar lang. Elke vracht ruim ik meteen op. De ene keer zijn het stoeptegels, dan is het een partij putten, een ander keer komen er oude trottoirbanden of klinkers of rioolbuizen. Het betekent dat ik voortdurend beslissingen moet treffen. Gebruik ik het materiaal voor een muur? Een terras? Een toren? Ik moet direct een besluit nemen, want de volgende lading laat niet lang op zich wachten. Gisteren heb ik vijfhonderd tegels weggelegd. Die zijn in die muur verdwenen. Daar in die hoek zijn 130 tientonnens materiaal verwerkt. De chauffeurs zeggen: je ziet niet eens dat we er ooit gestort hebben. Een hele reeks vrachten is opgegaan in die éne toren. Hij steekt nu zes meter boven het maaiveld uit, je hebt geen idee hoeveel steen daarin is gaan zitten. Allemaal zonder waterpas en cement gebouwd. Ik leg het op mijn gevoel neer. Mijn voeten beoordelen of het zaakje goed ligt. Zo schuif ik die hele kathedraal in elkaar.

„Het is een proces. Geen uit te tekenen model, maar een eendeloze reeks van beslissingen. Politici zeggen: wat moeten we daarmee, daar hebben we niks aan, we willen een model, handtekening eronder, wegwezen. Ik heb geen model. Bij mij is alles onbekend. Ik maak nu een structuur, maar binnen een paar jaar is hij helemaal begroeid. Ik geef het werk door aan de natuur. En de gemeente Heerenveen sjouwt maar aan. Met dit materiaal maak je een park als een tropisch regenwoud. De gemiddelde temperatuur ligt hier drie graden hoger dan in de omgeving. Je vindt hier montane flora. Een gigantisch gecompliceerd park dat alle zure regen weerstaat. We praten over een negatief milieu. Maar ik zeg: wàt negatief milieu? In mijn vrije tijd creëer ik een ecoparadijs.

„Het is allemaal te maken door één armzalige stakker. Kun je nagaan wat je tot stand zou kunnen brengen als je dit proces op vele plaatsen zou toepassen! Neem een stad met een miljoen inwoners... Stel dat één procent van die mensen hetzelfde doet als meneer le Roy. Dan bouw je veertigduizend hectare ecosysteem. Zonder een cent uit te geven. Maar dat is het 'm natuurlijk: dan wordt er niet meer aan verdiend. Ons economisch systeem wil dat we naar het ruinentrum gaan om stenen en tegels te kopen. Als ik dit materiaal had moeten betalen, had ik een vermogen moeten uitgeven, dan was dit project onmogelijk geweest.”

Naast een stoeptegeltoren bevindt zich een puinbank met uitzicht op een wal waarin omgedraaide fietspadstenen een decora-

tief element vormen. Het is een van de betere plekken op Le Roys land. Het wilde groen en de grillige stenen paden, terrassen, muren en torens scheppen de illusie van een ruïnestad uit een dromerige, vroegere cultuur.

Le Roy praat en praat. „Dit hele project is een uitvloeisel van vrije energie. In onze cultuur lijkt energie alleen nog maar een produkt uit de stroomfabriek. We werken, lopen, praten, fietsen, zwemmen — dat is allemaal menselijke energie. Een deel van die energie gaat in de produktie zitten, de rest verdwijnt in het pretpark. En de economie schakelt de menselijke energie in de produktie liefst nog verder uit. Onze steden bouwen we met behulp van vreemde energie, en vervolgens pompen we er voortdurend vreemde energie in om het zootje aan de gang te houden. Intussen zegt de Club van Rome dat de energiebalans verslechtert. Maar ze vergeet dat er steeds meer vrije energie beschikbaar komt. Als de wereldbevolking straks verdubbelt, verdubbelt ook de vrije energie.

„Maar die moet je dan ook gebruiken. De economen zeggen: dat is goed, als je maar komt met een model waar voor ons geld aan valt te verdienen. Dat doe ik niet, ik kom met een verhaal over hoe een ecosysteem zijn problemen oplost. Dat neemt er de tijd en de ruimte voor. Het kiest ook niet de eenvoudigste oplossing. Natuurlijke systemen ontwikkelen zich altijd in ruimte en tijd en koersen naar de hoogst mogelijke complexiteit. Ecologie is tijd. Maar wij denken dat we er met een extra klimplantje al zijn.

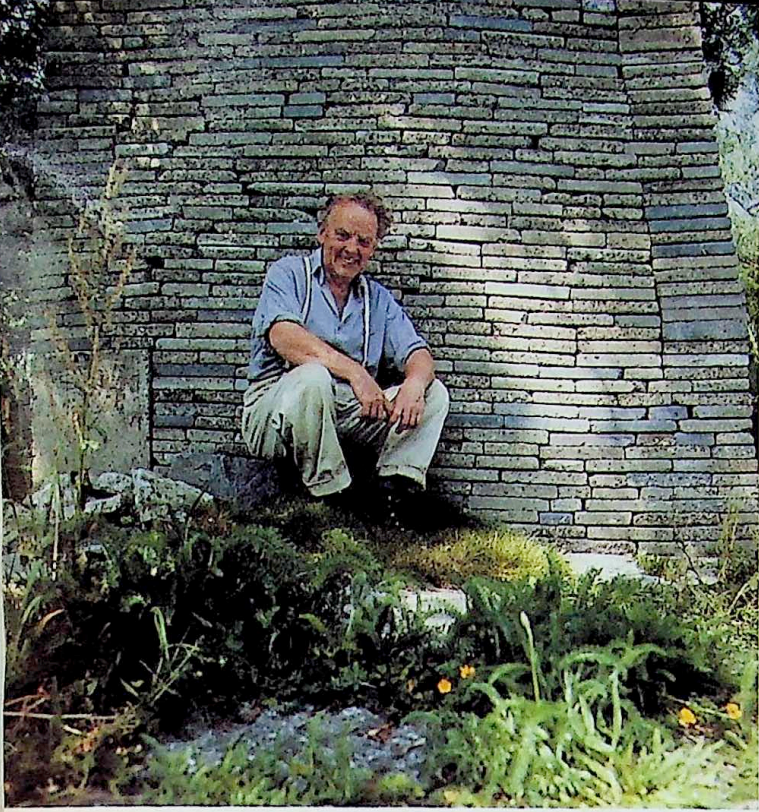
„De wiskundige Mandelbrot, een medewerker van IBM, zegt dat eenvoud onmenselijk is, omdat die geen weerklink vindt in de manier waarop de natuur is opgebouwd en waarop de menselijke waarneming de wereld ervaart. Toch kiezen we meestal tegen complexiteit. Sommige zaken lijken complex. Een stad bijvoorbeeld. Maar dat is eerder een verzameling diversiteiten dan een complexiteit. Want voor het laatste is tijd nodig, en die heeft niemand meer. Wij willen liefst in drie uur tijd per straalvliegtuig naar Amerika of naar de Galapagos. En onze uitgestotenen bergen we met een uitkering op in hokken.”

Hij wijst naar de zojuist door de gemeentelijke vrachtwagen afgeleverde berg stenen en brokstukken. „Dat is geen complexiteit, maar een puinhoop van op elkaar gelagerde diversiteiten. Als ik die diversiteiten stuk voor stuk oppak en inpak in een systeem, dan bouw ik in tien uur tijd een complexe structuur. Sommigen huiveren hiervoor. Ze vinden het anarchistisch en chaotisch. Ik zeg: en jullie industrieterreinen dan? Dit is geen chaos maar rijkdom. Natuurlijk, als je hier *à bout portant* binnenkomt, deins je terug. Mensen zijn gewend aan een eenvoudig plantsoen met drie bomen en twee rozen, en dan is dit wel even wat anders.”

Mandelbrot is een van de grondleggers van de chaostheorie, een denkrichting die de ogenschijnlijke wanorde haar eigen ordening toekent en die chaos niet als een hopeloos eindpunt maar als een bron van mogelijkheden beschouwt. De theorie krijgt de laatste jaren steeds meer aandacht. Ook van Louis le Roy.

„Ik merk dat ik al op de chaoswetenschap ben vooruitgelopen, want ik ben de theorie al lang aan het uitpluizen in de praktijk. Je leest over de zelfordening in de natuur. Je leest over de samenhang tussen tijd en complexiteit. Hé, denk je dan, daar zit je zelf al jaren mee te emmeren! Ik onderzoek wat één man kan bereiken als hij, gebruikmakend van ruimte, tijd en natuurlijke processen, naar complexiteit streeft.

„In elk geval heb ik de laatste acht jaar twaalfduizend ton bouwpuin opgeruimd dat anders zonder pardon in het milieu was gesodemierd. Zolang we nog een creatief antwoord kunnen geven, hebben we niet het recht te spreken over afval. Waar het leven is, ontstaat chaos. Wat we nooit hebben gedaan, is de mens met zijn creatieve potentie koppelen aan de chaos die hij maakt. Koppel je één man met zijn creatieve potentie aan het steenafval van Heerenveen, dan zet hij met behulp van zijn vrije energie de chaos om in een structuur die hij weer overgeeft aan de natuur. Met dat idee kun je *à la minute* overal aan de slag. Je kunt de woestijnen op de-

JOS LAHMERS

'Je kunt binnen twintig jaar de totale wereld ombouwen. Het bewijs heb ik geleverd, daar hoeven we niet meer over te praten, kijk hier maar om je heen.'

ze manier aanpakken. Je kunt binnen twintig jaar de totale wereld ombouwen. Het bewijs heb ik geleverd, daar hoeven we niet meer over te praten, kijk hier maar om je heen."

Een hindernis op weg naar de vergroende, verrijkte wereld is alleen nog het vigerende economische systeem. Le Roy: „De fout is dat we dat als enige waarheid handhaven. Dat wou Rusland ook. Daar geloofden ze dat Marx en Lenin eventjes voor 270 miljoen anderen een systeem op touw konden zetten. Elk systeem explodeert op den duur. Dat kan de systeemleer je vertellen. Zoals ook alle culturen verdwijnen. Vanuit dat besef zou je binnen het bestaande systeem ook andere inzichten moeten toelaten. Zodat je bij het moment van de explosie op een alternatief kunt overstappen. Dat is wat er in Rusland mankeerde en mankeert.

„Pak Nederland. Wij hebben het verbruikseconomisch systeem. Mij best, ik ben nergens tegen. Maar nu nemen we de vrije tijd en de uitgestoten mensen en de braakliggende gronden en gaan we samen met de natuur, de ruimte en de tijd aan eco-kathedralen bou-

wen. Dan zou je een enorme tegenpool tegen de destructie van het milieu krijgen. Waarom moet elke stad tot in haar uithoeken worden gepland? Waarom zou je niet twintig procent in de vrije loop leggen? Iedereen die wil meedoen, doet mee. Ik heb ontzettend veel excursies op mijn land en ik merk dat duizenden mensen wel iets zouden willen. Maar ja, de grond is zogenaamd te duur. Dat komt doordat de diversiteit ruimte opslokt. Er wordt van alles los naast elkaar gezet en telkens komt er wat bij, zodat de grond schaarser en kostbaarder wordt. Maar als je die ruimte omwerkt, krijgt die haar eigen waarde. Dan zou je binnen het vigerend economisch systeem een alternatief toelaten. En niet opteren voor honderd procent waarheid waarbinnen elke andere oplossing zou moeten passen."

Kunstenaars, denkt hij, zouden het voortouw moeten nemen in de opbouw van een dynamische tweede cultuur als antwoord op de statische monocultuur.

„We schakelen kunstenaars te veel in voor de produktie. Je hoeft je toch niet te bewijzen door steeds maar hetzelfde schilderij te maken? Elk produkt blokkeert een ontwikkeling. Als je jouw produkt op een pleintje neerzet, mag daar niks anders meer staan. Kunst is intolerant. Laten kunstenaars hun potentie gebruiken om als katalysator in een proces te werken.

„Klassieke kunstenaars vatten schoonheid op als een vast element. Als je echter naar complexiteit toewerkt, ontmoet je allerlei vormen van mooi en lelijk, die successievelijk ook weer verdwijnen, om op een ander en hoger niveau terug te keren. Dat maak ik mee op mijn land: heb ik een schitterende plek, komt er weer een vrachtwagen en weg is de boel. Wat kan mij 't verrekken! Esthetica is remmend. Processen moet je niet blokkeren. Dan onthoud je jezelf vele mogelijkheden.

„De Franse Nobelprijswinnaar François Jacob heeft eens gezegd: *'Plus l'organisme est complexe, plus il est libre.'* Dat motiveert me. Werken aan complexiteit leidt tot vrijheid. Wat ik doe, gebeurt in heel Europa niet, dus ik ben de enige vrije Europeaan. Ik ben ook de enige steenrijke kerel, de enige echte vrijmetselaar, ik ben de ecotect, en als ik in Duitsland ben noem ik mezelf wel *öko-Spassvogel*. Ach, je kunt erom lachen."

Het woord 'eco-kathedral' klinkt nochtans niet al te relative-rend. Toch is het een passende term, vindt Le Roy. „Het fenomeen 'kathedral' is verbonden met religie. Religies denken in ruimte en tijd omdat ze geloven er eeuwig te zullen zijn. Kunstenaars die hun verbeeldingskracht inzetten voor de religie komen automatisch uit bij complexe werken. Dat zie je ook bij natuurvolken: zodra ze religieus gaan werken, kun je er donder op zeggen dat het uitloopt op kolossaal ingewikkelde tempels, op gigantische, in generaties gegroeide complexiteit. Dat kunnen wij ook. We kunnen er vandaag nog aan beginnen. Bij ons is het geloof er dan wel uit, maar wij kunnen het natuurproces als leidraad nemen. Dan krijg je dus eco-kathedralen.

„Ik denk wel eens: wij zijn zo geboren. Als je de geologische ontwikkeling neemt, dan komt drie minuten voor twaalf ineens de mens aanzetten. Dat is niks, die drie minuten. Maar het gekke is dat het individu binnen die drie minuten cultuurhistorie al helemaal niks meer voorstelt. Dat individu pretendeert echter wel een model voor alles en iedereen te kunnen aanreiken. Wat een pretentie! Als je mijn werk tien generaties voortzet, dan kun je zien of het enige potentie heeft. Maar wij nemen hup een besluit. We zijn ontkoppeld uit de tijd."

Langs de wallen en tussen de brokstukken van de gedroomde ruïne schiet de onstuimigste flora op. Op de terugweg naar de andere wereld levert Louis le Roy nu en dan een bijschrift. „Deze jongen," wijst hij op een struikvormige jonge boom die op een partij steenslag groeit, „is een heel bijzondere kastanje die in augustus droomwitte bloemen geeft. En wij kletsen maar door dat we in de milieuproblemen zitten. Je kunt ze zó oplossen."